

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 378.011.3-051:7

Щолокова О. П.

СВІТОГЛЯДНА СПРЯМОВАНІСТЬ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

У статті обгрунтовується значення світогляду як системи ідеалів, інтелектуального та ціннісно-емоційного ставлення до художньо-педагогічної діяльності у процесі професійного становлення майбутнього вчителя; розглянуті функції світогляду і розкриті особливості його прояву в галузі педагогіки мистецтва; у зв'язку з цим розкриті проєктувальні технології в різних формах фахової підготовки студентів.

Ключові слова: художній світогляд, вчитель мистецьких дисциплін, художньо-педагогічна діяльність, проєктивні технології.

Виникнення нових соціальних реалій в сучасному суспільстві вимагає переоцінки багатьох духовних цінностей і зв'язаних з ними особистісних світоглядних позицій. Провідною ідеєю та головною метою національної освіти України стало формування моральної, творчо мислячої людини з високою світоглядною культурою. У зв'язку з цим особливої уваги вимагає світогляд педагога, який викладає мистецькі дисципліни, оскільки сформована світоглядна культура набуває особливої значущості в його професійній діяльності. Наявність такої культури допомагає розкрити перед учнями глибокий гуманістичний зміст мистецтва, визначити найважливіші думки і погляди, закладені в його творах.

Розглядаючи проблему світогляду зауважимо, що цей феномен є надзвичайно складним і багатовекторним явищем. Світогляд можна представити як цілісну систему філософських, соціально-політичних, моральних, естетичних поглядів на навколишнє середовище. Разом з тим, під світоглядом розуміють специфічну форму свідомості людини, що включає узагальнену систему знань, переконань та ідеалів, в яких проявляється її ставлення до розвитку природи і суспільства і які визначають її суспільно-політичну, морально-естетичну позицію та поведінку в різних сферах життя.

У світогляді поєднуються об'єктивні (вся сукупність знань людини) і суб'єктивні (погляди, переконання, ідеали) сторони. Суб'єктивна сторона світогляду полягає в тому, що у людини формується не тільки цілісний погляд на світ, а й узагальнене уявлення стосовно себе, котре складається з розуміння й переживання свого «Я», індивідуальності своєї особистості. Саме тому сучасні дослідження найбільше застосовують «людські вимірювання», тобто ті, які поєднують науковість з гуманністю, пошук з відповідальністю, а знання – з мудрістю. Згідно з цими уявленнями у світогляді науковці виділяють такі функції: тлумачення, оцінювання, праксиологічну, інформаційно-відбивну та орієнтаційно-регулятивну.

Функція тлумачення, розуміння світу є найважливішою, оскільки покликана розтлумачити людині світ, описати його доступною, зрозумілою мовою. Оцінювальна (аксіологічна) функція допомагає оцінити світ, відповісти на запитання, яким він є для людини — добрим чи злим, прекрасним чи потворним, вартим того, щоб у ньому жити, чи таким, що змушує покинути його? З аксіологічної точки зору світогляди поділяють на оптимістичні й песимістичні, гуманні та антигуманні. Практиологічна функція виявляється у відповідях на питання - як жити людині в світі, а отже, містить певні практичні настанови щодо світу і буття людини в ньому. Інформаційно-відбивна функція проявляється в тому, що всі події і явища навколишнього світу людина сприймає і відображає у свідомості через призму вже наявних у неї поглядів і переконань. Орієнтаційно-регулятивна функція полягає в тому, що світогляд справляє визначальний вплив на дії і вчинки людини.

Вивченням світогляду і формуванням світоглядної культури у педагогічній площині займалися такі відомі вчені як М. Ашманіс, С. Гессен, Б. Ліхачов, В. Сластьонін,

В. Черноволенко, М. Фіцула та ін. Зокрема С. Гессен писав: «Не може бути людина особистістю, якщо вона не має життєвого ставлення до світу в цілому; таке ставлення містить в собі, поруч з уявленням про світ, оцінку його з точки зору цінностей, тобто деякого життєвого ідеалу [1,6]. Схожої думки дотримується А. Белих. Він пише: «...складна світоглядна діяльність – це не тільки хараткритиска світоглядної культури, а й спосіб її існування, виникнення та розвитку» [1, с. 200]. На думку В. Сластьоніна, успішність формування світогляду забезпечується наступністю навчання, взаємодоповнюючими зв'язками у різних предметах, а також узгодженим впливом на інтелект, волю, емоції та практичну діяльність особистості.

Осмыслиючи сутність феномена «світогляд» в галузі педагогіки мистецтва, вчені (В. Ражніков, Л. Рапацька, О. Рудницька, Г. Тарасов, Г. Ципін, Б. Целковніков), перш за все, спираються на його філософське розуміння як системно-цілісного явища з духовно-моральною константою. Адже, на відміну від наукової (абстрагованої) і релігійної свідомості, мистецький світогляд виявляється не через погляд на реальний світ, а через образне відчуття та світоспоглядання, стає системою відповідних ідеалів, теорій та смаків.

У гносеологічній основі цієї форми свідомості лежить художня образність з широкими за часом і простором узагальненнями, з її конкретно-чуттєвою досконалою формою, неповторною у кожному виді мистецтв, з її художньою правдою, з її величезною емоційною силою впливу на людей, що надає їм радість і насолоду, пробуджує глибоке хвилювання, захоплення, потрясіння духу.

Загальновідомим є той факт, що мистецтво має величезний вплив на духовно-світоглядне становлення людини. Але особливу роль воно відіграє у процесі становлення світогляду вчителя мистецьких дисциплін. У даному випадку мистецтво стає важливим інструментом, котрий визначає естетичну і духовно-ціннісну спрямованість його професійної діяльності.

Згідно цих позицій світогляд педагога мистецьких дисциплін можна представити як особливу форму свідомості та результат засвоєння основних цінностей мистецько-професійного буття. При цьому йому потрібно не тільки самому мати таку впевненість, а й вміти передавати свої переживання та переконання своїм вихованцям. Така необхідність визначається специфікою художньо-педагогічного процесу.

Великого значення світогляду для успішної професійної діяльності педагога мистецького напрямку надає Б. Целковніков. Він зауважує, що його світогляд можна розглядати як універсальну професійну культуру, яка зв'язує між собою духовно-моральні, психологічні та інші компоненти [2, 83]. Це зумовлено тим, що мистецтво в сучасній культурі концентрує всі фундаментальні атрибути й суперечності, розкриває присутність в ньому індивіда. Дана обставина пояснюється низкою причин: по-перше, з огляду на свою специфіку мистецтво в сучасній культурі залишається потужним екзистенціальним потенціалом, тому найбільш органічно впливає на емоційно-психологічні структури особистості; по-друге, мистецтво посідає провідне місце у інформаційному середовищі, адже воно в прямому розумінні пронизує всесвітній простір електронних комунікацій; по-третє, вплив мистецтва, який постійно супроводжує індивіда в сучасній ситуації, не потребує особливих умов концертного або виставкового залу, спеціально організованої художньої ситуації.

Окрім того, проблема становлення світогляду педагога мистецьких дисциплін набуває особливого загострення через ті протиріччя, які спостерігаються в соціокультурній та духовній практиці сьогодні. Зокрема гасло деідеологізації, проголошене у нашому суспільстві, розуміють так, нібито можна жити без ідей, переконань, моральних орієнтирів. Утворений в результаті цього ідейно світоглядний вакуум відразу дав про себе знати серйозними духовними хворобами, які проявилися у студентської молоді: прагматизмом у розумінні цінностей життя, згасанням інтересу до пізнання світу, ослабленням духовно-творчих зв'язків з ним та одного з іншим. Усе це призводить до різних негативних наслідків як у суспільстві, так і духовно-моральній сфері особистості. Подолання цього вимагає

застосування в навчальному процесі вищої школи гуманістичної за спрямованістю та відкритою за характером етико-світоглядної парадигми.

Відтак, зміст професійно-педагогічної компетенції викладачів мистецьких дисциплін є багатоаспектним, оскільки формується водночас на всіх рівнях: культурологічному, теоретичному, методичному, технологічному. Ця багатоаспектність потребує розвинутого професійно-художнього мислення, здатності добирати, аналізувати й синтезувати здобуті знання і навички у досягненні педагогічної мети, майстерно володіти мистецько-педагогічними технологіями.

Мистецький світогляд не тільки становить предметне, гностичне підґрунтя професійної діяльності викладачів мистецьких дисциплін, але й визначає її аксіологічну та методичну спрямованість. Властива йому установка на діалогічність, емпатійність, відкрите ставлення до світу і людей є життєво необхідними для самореалізації будь-якої особистості взагалі, а для педагога – в найбільшій мірі. Діяльність педагога тільки тоді виконує свою місію, коли утримує, охороняє й відтворює у свідомості учнів багатство культурно-історичних, моральних цінностей, пробуджує гідність й виводить особистість до вищих духовних смислів, повертає людині власну індивідуальну сутність, піднесена і висвітлена в пошуках істини через естетичні переживання у творчому процесі навчання.

Враховуючи багатоаспектність даного феномена, важливо зосередити зусилля на розробці науково-педагогічних, концептуальних засадах становлення у майбутніх педагогів мистецьких дисциплін світоглядних переконань. Адже саме світоглядні переконання у поєднанні з поглядами, ідеалами та іншими компонентами, які входять до архітекτονіки даного феномена, виступають ядром або своєрідним індикатором світогляду особистості, показником рівня його духовно-особистісної та професійної культури й компетентності.

Але для того, щоб знання стали поглядами і переконаннями, увійшли в загальну систему ціннісних орієнтацій, вони мають проникнути у сферу почуттів і волі особистості, набути для неї суб'єктивного смислу. Відтак критеріями сформованості мистецького світогляду педагога можна вважати: знання найважливіших понять і теоретичних узагальнень, що мають визначальне значення для розуміння мистецтва та вироблення власних позицій в його площині; здатність до діалектичного осмислення мистецьких явищ, що виявляється у вмілому аналізі майбутнім педагогом нових для нього знань, явищ, подій; прояв своєї світоглядної позиції в конкретній професійній діяльності та поведінці.

Згідно цих позицій фахові навчальні дисципліни покликані прищепити студентам педагогічних навчальних закладів:

а) здатність до проблематизації – уміння ставити питання, розглядати парадокси, альтернативи, протиріччя;

б) здатність давати визначення – переходити від схематичного до концептуального аналізу понять і мистецьких явищ; в) здатність формулювати, впорядковувати, послідовно аналізувати свої думки.

Водночас виконання цих завдань впливає з методичної спрямованості педагогіки мистецтва, адже вона не дає готових відповідей на питання, які постають перед студентами під час розгляду різних видів мистецтва, а пропонує зразки форм і методів, які допомагають самостійно розв'язувати ці питання.

Відтак, рівень розвиненості світогляду студентів мистецьких факультетів педагогічних університетів визначається:

- якісним змістом мистецтвознавчих, культурологічних, психолого-педагогічних знань, які є когнітивно-аксіологічною основою фахової компетентності майбутнього педагога;

- високим рівнем мистецько-педагогічних умінь та навичок, які стають операційною основою й свідомо опановується та реалізується у процесі художньо-педагогічній діяльності;

- сукупністю професійно-значущих якостей особистості, які є підґрунтям забезпечення результативного рівня художньо-педагогічної діяльності та індивідуального стилю викладання педагога.

Зауважимо, що судити про рівень розвитку мистецького світогляду через його специфіку досить складно. В основному це можуть бути матеріали, в яких зафіксовані об'єктивні судження, оцінки і результати діяльності, й визначені основні вимоги до організації діагностики за певними критеріями й показниками. Ці матеріали мають забезпечувати:

- цілісне вивчення мистецького світогляду в єдності когнітивного, потребово-мотиваційного й операційно-діяльнісного компонентів;
- обґрунтування чітких і конкретних критеріїв та показників діагностики для виявлення рівнів розвитку як окремих характеристик так і цілісного рівня мистецького світогляду.
- відбір таких видів діагностики, які, по-перше, не тільки сприяти виявленню знань та умінь, а перш за все, особистісного до них ставлення; при вирішенні цього питання доцільно використовувати завдання, які вимагають від піддослідних дій в ситуаціях ціннісного відбору, програм, видів діяльності. Тому для основного діагносту вального матеріалу можна використовувати творчі навчальні роботи студентів аналітико-оцінювального й проектувального характеру. Бажано також відбирати ті види діяльності, які безпосередньо відбуваються у навчальному процесі та звичній діяльності студентів.

У цьому аспекті привертаємо увагу до проєктивних технологій, які останнім часом широко використовуються у різних сферах наукового знання, зокрема й в педагогічній освіті. На нашу думку, вони можуть застосовуватися у всіх традиційних формах і бути продуктивними у багатьох випадках, адже чим більше ступінь включення студента в конструювання власного проєкту, тим повніше виявляється рівень його самореалізації, тим вище стає результат навчання. В галузі мистецької педагогічної освіти проєктивні технології можна представити як :

- практично-орієнтовану діяльність, метою якої є розробка нових, не існуючих раніше у практиці форм і методів мистецько-педагогічної діяльності;
- новий спосіб трактування мистецько-педагогічної дійсності;
- прикладний науковий напрямок педагогіки мистецтва і організації практичної діяльності, націлений на вирішення завдань розвитку, перетворення й удосконалення сучасної мистецької освіти;
- специфічний спосіб розвитку творчої особистості засобами мистецтва;
- технології художньо-естетичного навчання.

У мистецько-педагогічній освіті проєктивна діяльність може виступати засобом навчання (у лекційних, семінарських, групових та індивідуальних формах навчання) і втілюватися у дипломних і курсових роботах.

На сьогоднішній день проектування як метод навчання у вищій мистецько-педагогічній освіті найповніше реалізується під час написання курсових і дипломних проєктів. Безумовно, їх продуктивне відтворення вимагає значної допомоги викладачів для корекції дій студента. Разом з тим практика засвідчує, що студенти не завжди розуміють важливість цієї роботи, виявляють психологічну і практичну неготовність до її здійснення. Це стосується як вибору теми, так і висвітлення матеріалу дослідження.

Найчастіше тематика таких робіт пов'язується з традиційними питаннями навчального процесу загальноосвітньої школи, розкриттю особливостей у різних ланках мистецької освіти. Майже не зустрічаються роботи студентів, присвячені порівняльному аналізу різних методик, розкриттю специфіки творчої діяльності відомих музикантів-педагогів, впливу сучасних мистецьких явищ на свідомість учнів та формування їх інтересів. Тобто викладачі обирають для студентів теми дипломних і магістерських робіт, які не вимагають аналітичного мислення, формулювання власних поглядів, узагальнення висвітлених положень, творчого застосування отриманих даних. Тому в організації студентської навчально-проектувальної діяльності важливим, на нашу думку, є дотримання таких основних положень:

- тематика навчального проєкту студента повинна мати тісний зв'язок із науковою проблематикою викладача і в цілому кафедри, на якій виконується ця робота;

- у навчальному проєкті необхідно розробляти конкретні завдання і передбачати його результат.

Означена діяльність дозволяє забезпечити кожному студенту можливість розкрити свій творчо-інтелектуальний потенціал, опанувати стратегії педагогічного пошуку, оволодіти потужними професійними знаннями.

Інші можливості мистецького проєктування розкриваються у індивідуальній виконавській роботі студента. У зв'язку з цим варто наголосити на навчально-дослідному проєкті як форми інтенсифікації виконавського процесу на основі впровадження елементів дослідницької праці з урахуванням принципів самостійності й зацікавленості. Її результатом стає підвищення рівня сформованості дослідницьких і виконавських умінь, а також інтелектуальних можливостей. Така робота знаходить своє вираження у індивідуальних заняттях, концертних виступів, просвітницькій діяльності.

Багаторічний досвід роботи в педагогічному університеті показує, що найбільш розповсюдженими формами навчально-дослідної роботи у процесі виконавської підготовки студентів є наступні: пошук та опрацювання навчально-методичної літератури, відбір власного репертуару для опрацювання і концертно-просвітницької діяльності, аналіз виконавських інтерпретацій творів мистецтва різними виконавцями, вивчення передового педагогічного досвіду в галузі педагогіки мистецтва [4, 184].

Варто наголосити, що навчально-дослідна робота студентів у напрямку мистецького проєктування має запроваджуватись з першого і до останнього року навчання у вищому педагогічному навчальному закладі. Тільки в цьому разі вона формує здатність до саморозвитку, внутрішнє прагнення до пізнання нового, виявлення і розвиток власних інтелектуальних можливостей, а також потребу у визначенні власного «науково-методичного обличчя». Навчально-проективна діяльність дозволяє оволодіти методами наукового пошуку, вміннями швидко опрацьовувати й аналізувати мистецтвознавчу і методичну інформацію, продуктивно її використовувати, обирати найбільш перспективні форми і методи роботи з учнями.

Отже, в системі вищої мистецько-педагогічної освіти проективна діяльність студентів набуває універсального характеру. В ній поєднується інформаційна, освітня, дослідницька і прогностичні функції. При цьому важливо обґрунтувати систему моніторингу, яка включає критерії, показники і ознаки успішності фахової підготовки майбутнього фахівця, виявити методи вимірювання рівнів його готовності до мистецького проєктування.

Таким чином, можна стверджувати, що світогляд вчителя мистецьких дисциплін, виступаючи актуальною проблемою сучасної вищої мистецько-педагогічної освіти, знаходиться у діалектичному зв'язку з його професійною діяльністю, маючи суттєвий вплив на навколишнє мистецько-педагогічне середовище.

Література

1. Белых А. С. Мировоззрение студенческой молодежи: проблемы формирования: монография / А. С. Белых. — Луганск: Изд-во «Ноулидж», 2012. — 232 с.
2. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С.И. Гессен. – М., «Школа-Пресс», 1995. – 1995. – 448 с.
3. Леонтьев А.Н. Образ мира. Избр. психологические произведения: В 2-х тт. – Т.2. / А.Н. Леонтьев. – М., 1983. – 416 с. – С. 251-261.
4. Рождественская Н.В. Психология художественного творчества / Н.В. Рождественская. – СПб., 1995. – С. 79.
5. Фроловская М.Н. Педагогический потенциал искусства / М.Н. Фроловская // Искусство и образование. – №3. – 2007. – С. 4-9
6. Целковников Б.М. Мировоззрение педагога-музыканта в поисках смысла. Исследование/ Отв. ред Э. Абдуллин. – М., 1999.

Reference

1. Belykh A. S. Mirovozzreniye studencheskoy molodezhi: problemy formirovaniya: monografiya / A. S. Belykh. — Lugansk: Izd-vo «Noulidzh», 2012. – 232 s.

2. Gessen S. I. Osnovy pedagogiki. Vvedeniye v prikladnyuyu filosofiyu/ S.I. Gessen. – M., «Shkola-Press», 1995. – 1995. – 448 s.
3. Leont'yev A.N. Obraz mira. Izbr. psikhologicheskiye proizvedeniya: V 2-kh tt. T.2. / A.N. Leont'yev. – M., 1983. – 416 s. – S. 251-261.
4. Rozhdestvenskaya N.V. Psikhologiya khudozhestvennogo tvorchestva / N.V. Rozhdestvenskaya. – SPb., 1995. – S. 79.
5. Frolovskaya M.N. Pedagogicheskiy potentsial iskusstva / M.N. Frolovskaya // Iskusstvo i obrazovaniye. – №3. – 2007. – S. 4-9
6. Tselkovnikov B.M. Mirovozzreniye pedagoga-muzykanta v poiskakh smysla. Issledovaniye / Otv. red E. Abdullin. – M., 1999.

В статье обосновано значение мировоззрения как системы идеалов, интеллектуального и ценностно-эмоционального отношения к художественно-педагогической деятельности в процессе профессионального становления будущего учителя; рассмотрены функции мировоззрения и раскрыты особенности его проявления в области педагогики искусства; в связи с этим раскрыты проектировочные технологии в разных формах профессиональной подготовки студентов.

Ключевые слова: художественное мировоззрение, учитель художественных дисциплин, художественно-педагогическая деятельность, проектировочные технологии.

The article substantiates the importance of world outlook as a system of ideals, intellectual and value-emotional attitude to artistic and pedagogical activity in the process of professional formation of the future teacher. The author considers the functions of the world outlook and reveals the features of its manifestation in the field of art pedagogy. In this regard, the worldview of the teacher of artistic disciplines is presented as a special form of consciousness and the result of mastering the basic values of artistic and professional activity. Taking into account different aspects of this phenomenon, the criteria and levels of the formation of an artistic outlook in the conditions of vocational training are defined in the work, design technologies in different forms of students' learning activities are disclosed. Thus, it is asserted that the worldview of the teacher of artistic disciplines becomes an actual problem of contemporary artistic and pedagogical education and is in close connection with his future professional-analytical activity, which significantly affects the artistic and pedagogical environment.

Keywords: artistic worldview, teacher of artistic disciplines, artistic and pedagogical activity, design technologies.

УДК 378:7]:159.9

Олексюк О. М.

ЦІЛІСНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У ВИЩІЙ МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

У статті розглянуті концептуальні засади цілісності особистості в контексті міждисциплінарної інтеграції у вищій мистецькій освіті. Показано, що цілісність особистості може бути пріоритетним ресурсом модернізації мистецької освіти. Міждисциплінарна інтеграція відкриває якісно нові можливості педагогіки духовного потенціалу особистості. Розкриття змісту інтегрованого спецкурсу для магістрів музичного мистецтва побудоване на міждисциплінарній інтеграції трьох рівнів: філософського, загальнонаукового та конкретнонаукового.

Ключові слова: цілісність, особистість, міждисциплінарна інтеграція, вища мистецька освіта.

Глобалізація сучасного суспільства виявила значний вплив на трансформацію сутнісних основ та структури гуманітарного знання, концептуальних і функціональних